

M.Ö. II. BİNYIL BATI ANADOLU'SUNDA YER ALAN ARZAVA ÜLKELERİYLE İLGİLİ COĞRAFİK DEĞERLENDİRME

Serkan DEMİREL¹

ÖZET

M.Ö. II. binyılda Batı Anadolu'da pek çok devletin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu devletlerin bir kısmı Arzava Devleti etrafında bir ittifak oluşturarak Hitit Devleti'nin bölge üzerindeki egemenliğine karşı koymaya çalışmışlardır. Söz konusu bu devletlerin Batı Anadolu coğrafyası içerisindeki konumları hakkında uzun yıllardır tartışmalar devam etmektedir. Bölge coğrafyasına ışık tutan Hitit vesikaları lokalizasyonla ilgili kesin bilgiler vermedikleri için konu ile ilgili farklı görüşler mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Arzava, Mira, Şeha, Viluşa, Hitit

EVALUATION OF ARZAVA LANDS LOCATED IN THE WEST ANATOLIA II MILLENIUM B.C.

ABSTRACT

Existence of many of the state are maintained in II. millennium B.C. of Western Anatolia. Some of these states by creating an alliance with around Arzava State for the Hittite Empire sovereignty over the region have sought to resist. For many years discussions continue about the positions of these states in the western Anatolian geography. Hittite Documents shed light on the geography of the region did not location-related information for certain on the subject different opinions are available.

Keywords: Arzava, Mira, Şeha, Viluşa, Hittite

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Ankara Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Doktora s.demirel@gmail.com

GİRİŞ

Mısır'da ele geçen ve M.Ö. 1500 yıllarına tarihlenen Amarna metinleri Arzava Ülkeleri'nden haberdar olunmasını sağlayan ilk kaynak olmuştur. Hitit dilinde yazılmış olan bu metinlerde Arzava Ülkeleri'yle olan diplomatik yazışmalar yer almaktaydı (Edward ve Campbell, 1960: 4). Bu metinlerin ele geçişinin ardından, Alalah (Açana) IV. tabakada ele geçen iki metinde ve elbette ki Hattuša kökenli vesikalarda da Arzava Ülkeleri hakkında bilgiler elde edilmiştir (Ünal, 2003: 1). Bu bilgiler ışığında konu ile ilgili yapılan ilk çalışmalarda Arzava Ülkesi, Mısır'a yakın (Tel el-Amarna'da metinler ele geçtiğinden dolayı) yerlerde aranmış ve o döneme dek Hitit çağındaki sahibi tespit edilememiş olan Çukurova'ya yerleştirilmişti. Tel el-Amarna metinlerinden Arzava Ülkesi'nin denize yakın bir yerde olduğunun anlaşılmasıyla (Sayce, 1922: 233) birlikte bu denizin Akdeniz olduğu fikri benimsenmiştir. Ne var ki Çukurova'nın Kizzuvatna olduğunun anlaşılmasıyla birlikte, Arzava mecburen Batı Anadolu'ya kaydırılmak zorunda kalmıştır. Amarna metinlerinde bahsi geçen denizin ise Ege Denizi olduğu düşünülmüştür.

Batı Anadolu ile Arzava ilişkisini düşündüren maddi kalıntılar az sayıda da olsa mevcuttur. Klasik Çağ'da İyonya ve Lidya olarak adlandırılan bölgelerin içerisinde yer alan Spil Dağı'ndaki Kaya Anıtı ve çok sayıdaki Geç Bronz Çağı yerleşimleri muhtemelen Arzava Devletleri'nin Batı Anadolu'daki varlığını göstermektedir (Mellaart, 1968: 189). Ancak bölgenin Arzava olduğunu ispatlayacak yazılı vesikaya bugün dahi ulaşılabilmemiş değildir. Karabel ve Afyon civarında bulunan hiyeroglif Luvice yazıtlar, son yıllarda Bafa Gölü yakınlarındaki Beşparmak Dağları'nda keşfedilen grafitiler ve menşei kuşkulu bazı hiyeroglif mühürler, böyle bir boşluğu doldurmaktan çok uzaktır. Bu kaynaklar bilgi vermekten uzak olmakla birlikte sadece Arzava'nın coğrafik yayılış alanıyla ilgili ipuçları verebilir niteliktedir (Ünal, 2003: 1). Bu gerekçeler sebebiyle de Arzava Ülkeleri'nin kesin ifadelerle sınırlarını çizmek pek mümkün olamamaktadır. Ancak konu ile ilgili ortaya atılan iddialar da yok değildir. Arzava'nın lokalizasyonu ile ilgili fikirlere değinmeden önce onun siyasi yapılanma şekline göz atmakta fayda vardır. Arzava denildiğinde tek bir devlet akla gelmeyip konfederatif bir yapıdan bahsedilmektedir. Bu konfederatif yapının merkezinde Arzava bulunmakta iken onu çevreleyen pek çok küçük devlet de mevcuttur. Bu devletlerden tespit edilenler Hapalla'nın batı bölümü,

Mira-Kuvaliya, Şeha Nehri Ülkesi ve Viluşa'dır (Mellaart, 1968: 200). Bu devletler her ne kadar egemenliklerinden vazgeçmeseler de dil ve hanedan ilişkileri ile birbirlerine (Macqueen, 2009: 40) ve dolayısıyla Arzava'ya bağlı olarak hareket etmekteydiler.¹ Sayılan tüm bu devletlerin tamamına yakınının lokalizasyon sorunları halen devam etmektedir.

Elde edilen az sayıdaki veri ışığında Arzava Ülkesi'nin sınırları konusunda tahmin yürütülebilir. Ülkenin batısı muhtemelen Ege Denizi ile sınırlanmaktaydı. Sahil kesimlerinin bazı kısımlarına Ege Denizi'nden gelen Ahhiyavalılar² arada bir sızıyor ve geçici de olsa siyasi hâkimiyet iddiasında bulunabiliyorlardı. Batı sınırları ile ilgili az çok tahminler yürütülse de güney, doğu ve kuzey sınırlarının tespiti tam bir sorun yumağıdır. Doğuda, Hatti ülkesi ile istikrarlı bir sınır çizgisi asla olmamıştır ve her iki ülke arasındaki sınır, siyasi coğrafyaya veya askeri hareketlere uygun olarak sürekli değişmiştir. Kabataslak da olsa Pitaşsa, Valma ve Aşağı Ülke ortak sınırı teşkil etmekteydi denilebilir ve bu da yaklaşık olarak Kütahya, Uşak, Afyon, Sandıklı ve Dinar hattından, yani coğrafi anlamda Batı Anadolu Eşiği'nden geçiyordu. Güneydeki sınırlar belki de Bodrum Yarımadası'na kadar ulaşıyordu. Buradan itibaren güney kısımda yaklaşık Likya'ya tekabül eden Lukka Ülkesi³ gelmekteydi (Ünal, 2003: 4).

Arzava Ülkeleri içerisinde en önemi figür elbette ki, konfederatif yapılanmanın merkezinde yer alan Arzava Ülkesi'dir. Bu merkezi devletin Ege Denizi'ne olan yakınlığı ve Ege'nin iç kesimlerinde yer alan bazı Hitit vasal devletleriyle komşu olması, Ege sahilini de içine alan, Gediz ve Büyük Menderes Vadileri arasında uzanan toprakların ya

¹ Esasen Arzava Ülkeleri'nin tam sayısını ve bunların hangileri olduğunu söylemek zordur. Ayrıca bu devletlerden bazılarının zaman zaman Hitit topraklarına dâhil edilmesi de istikrarlı sınırları olan bir Arzava Konfederasyonu olmadığını göstermektedir.

² Hititler'in kendi dillerinde Ahhiyava olarak adlandırdıkları bu halkın kimliği kesin olarak belirlenememiştir. Konu ile ilgili çok sayıda iddia bulunmakla birlikte bu halkın kimliği suiistimale de açık bir hale gelmiştir. Genellikle Hititlerle çağdaş olan, Yunan ana karası ile adalara ve hatta zaman zaman Batı Anadolu sahillerine kadar genişleyebilen Akhalar bu halkla ilişkilendirilmektedir. Ancak kesin bir yargıya varmak için elde yeterli veri yoktur. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bak. Hans Gustav Güterbock; (1983), **The Hittites and the Aegean World Part 1. The Ahhiyawa Problem Reconsidered**, American Journal of Archaeology, Vol. 87, No. 2, ss. 133-138.

³ M.Ö. II. binyıla tarihlendirilen vesikalarda ismi geçen pek çok halk gibi Lukkalıların da haklarındaki bilgi sayısı azdır. Lukka kelime bakımından "ışık" anlamına gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Klasik Çağ'ın Likya'sı ile eşitlendirilebilir. Bu takdirde Lukka da Güneybatı Anadolu bölgesine yerleştirilebilir.

hepsini ya da bir kısmını kapsadığı iddia edilebilir (Yakar, 2000: 287). Yapılan tüm bu tahmini çalışmaların dışında farklı görüşler de yok değildir. James Mellaart, Ahhiyava'yı Kuzey Batı Anadolu'da, Aşşuva'yı Klasik Çağ'da Likya adını alacak olan bölgede ve Karkışa'yı da Karia'da düşünmektedir. Bu üç ülkenin ortasında ise bir plato uzanmakta ve bu platonun batı kısmında, Kütahya ve Konya üzerinden sahile doğru Arzava Ülkesi uzanmaktaydı. Arzava'nın kuzeyinde de Zippaşla-Hariati bulunuyordu (Mellaart, 1958: 22). III.Hattuşili'ye ait olduğu tartışmalı bir vesika Arzava coğrafyası ile ilgili bu yorumu güçlendirmektedir. Bu metinde belirtilene göre Arzava güçleri Hatti topraklarına Aşağı Ülke üzerinden saldırmışlardır. Aşağı Ülke'nin ise Konya Ovası'ndan Tuz Gölü'nü de içine alacak bir biçimde kuzeye kadar genişleyen bölge olduğu düşünülmektedir (Bryce, 1974: 104). Buradan çıkarılacak sonu ile birlikte Arzava'nın Aşağı Ülke'nin batısında yer almış olması gerekiyor (Garstang ve Gurney, 1959: 83). O halde söz konusu bu ülke, Konya'nın batısından Sultan ve Sandıklı dağlarından başlayarak Gediz ve Küçük Menderes nehirlerinden Ege Denizi'ne kadar olan bölgede yer alıyor olmalıydı.

Batı Anadolu için yapılan lokalizasyon çalışmalarında temel alınan bir diğer bilgi kaynağı ise Hitit'in bölgeye yönelik gerçekleştirdiği askeri seferlerin güzergâhlarıdır.¹ Bilhassa Labarna (I.Hattuşili), II.Murşili ve muhtemelen Muvatalli dönemlerine tarihlenen bu veriler Hatti ülkesinden itibaren Batı Anadolu'ya giderken hangi şehirlerden ve ülkelerden geçildiği hakkında bilgi vermektedirler. Hitit'in Batı Anadolu'ya ulaşmak için genelde iki güzergâh izlediği görülmektedir. Bunlardan ilki

¹Hitit'in Batı Anadolu üzerine gerçekleştirmiş olduğu seferleri temelde iki nedene dayandırmak hatalı olmayacaktır. Bunlardan ilki güvenlidir. Batı Anadolu halkları, tıpkı Karadeniz sahil şeridinde yaşayan Kaşkalar gibi, Hitit Devleti'nin güç durumlarını fırsat bilip, durumdan faydalanmaya çalışmışlardır. Bu nedenle Hitit'in geleneksel politikası olan Kuzey Suriye egemenliği gerçekleştirmek isteyen pek çok Hitit hükümdarı öncelikle Anadolu'daki istikrarı sağlamak için Kaşkalar üzerine yaptıkları seferler gibi Batı Anadolu üzerine de yönelmişlerdir. Güvenlik arayışı dışında Hitit'i bölgeye çeken ikinci nede ise ekonomik olmalıdır. Bilhassa bölgede yer alan madenler Hitit'in Batı Anadolu'yu sürekli olarak kontrol etme çabasının gerekçesi olarak belirtilebilir. Hititler daha Eski Krallık Dönemi hükümdarlarından Labarna zamanında bölgedeki madenlerin varlığından haberdar olmalıydılar. Batı Anadolu'daki irili ufaklı pek çok ülkeyi vasal devlet haline getirerek maden ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

Hattuša'dan başlayıp sırasıyla Šallapa, Aura, Valma, Aštarpa ve Arzava Ülkesi'nin merkezi olarak düşünülen Apaša'da bitmektedir. Yine Hattuša başlangıçlı ikinci güzergâh ise Šallapa, Valivanda ve Iyalanda'yı takip ederek Millavanda'da bitmektedir (Macqueen, 1968: 169). Her iki güzergâh da incelendiğinde elde edilecek bazı sonuçlar vardır. Hattuša'dan başlayan her iki yolculuğun ilk durağı Šallapa olmaktadır. Ardından güzergâh ikiye ayrılmakta ve bunlardan, ikinci durak olarak Aura'ya uğrayanı muhtemelen kuzey yönünde ilerliyor ve Apaša'ya ulaşıyordu. Šallapa'nın ardından Valivanda'ya uğrayan ikinci güzergâh ise güneyde bulunmaktaydı. Tuz Gölü'nün güneyinden geçen bu yol, Göller Bölgesi'ni aşarak güneybatıda Klasik Çağ'ın Pamfilya ya da Likya'sında son buluyordu. İkinci güzergâh, Arzava'nın yerini saptamayı daha da kolaylaştırmaktadır. Hitit topraklarına yapılan Arzava akınlarının yukarıda da belirtildiği üzere genellikle önce Tuz Gölü'nün güneyindeki Hitit topraklarına (Aşağı Ülke) yöneldiği anlaşılmaktadır; bu nedenle Arzava'ya yönelik Hitit saldırılarının da aynı bölgeden başlayacağını varsaymak mantıklıdır (Macqueen, 2009: 40).

Arzava Konfederasyonu'nu oluşturan pek çok devletten birisi de Mira-Kuvaliya'dır. Esas itibarıyla Mira-Kuvaliya, Šiyanti ve Aštarpa Nehirleri ile birbirine bağlı iki bölgedir (Garstang ve Gurney, 1925: 30). Metinlerde çoğu kez isimleri birlikte anılan bu devletlerden bilhassa Mira daha farklı bir öneme sahiptir. Bu devlet muhtemelen II.Muršili'nin bölgede yaptığı fetih ve yıkımların ardından Arzava'nın yönetiminde de söz sahibi olmuştur (Hawkins, 1998: 1). Neredeyse tüm varlığı boyunca bağımsızlığını korumuş olan bu ülkenin, dönemin önemli güçlerinden birisi olan Mısır ile de doğrudan yazıştığı bilinmektedir (Garstang, 1974: 224-225). Hangi Mira kralı tarafından kaleme alındığı belli olamayan (büyük olasılıkla Kupanta-Kurunta) ve Mısır firavunu II.Ramses'e gönderilen bir mektupta¹ Mira kralı, o sıralarda Ramses'in yanında bulunan Urhi-Tešup lehine hareket etmek istediğini belirtmiştir. Ancak Ramses, Hitit ile olan iyi ilişkisini bozmak istemediği için bu ricayı geri çevirmiştir. Söz

¹ KUB 3.23, KBo 1.24, KUB 3.84

konusu bu mektup Hitit ile Mısır arasındaki ilişkinin sağlamlığını kanıtlarken, Batı Anadolu'nun Hitit'e ne kadar zayıf iplerle bağlı olduğunu da göstermektedir (Ünal, 2003: 43).

Tarihsel rolünü bir tarafa bırakırsak Mira-Kuvaliya'nın Batı Anadolu'da yerleştirilmeye çalışıldığı coğrafik alanlardan ilki Arzava ile Hatti arasındaki bölgedir.¹ Bu takdirde Mira, Kıyı Ege'den biraz daha iç bölgelerde aranmalıdır. Peki bu kaniya nasıl varılabilir? Mira-Kuvaliya'nın coğrafik tespitinde kullanılan başlıca kaynaklardan birisi olan II.Murşili'nin yılları konu ile ilgili oldukça önemli ipuçları vermektedir. Bu yıllıklarından öğrenildiğine göre Mira-Kuvaliya Ülkesi'nin sınırlarını ifade edildiği üzere Şiyanti ve Aştarpa Nehirleri oluşturmaktadır (Garstang, 1943: 39). Lokalizasyonla ilgili en bilinen önerilerden birisi Mira-Kuvaliya'nın Afyon'un batısına yerleştirilmesidir. Bu takdirde Aştarpa Nehri bugünkü Akar Çay'la, Şiyanti Nehri de Porsuk Çayı'nın üst kollarıyla eşitlenebilir. Her iki nehrin kaynağı da Murat Dağı'na dayanır ki, bu dağ doğal bir sınır teşkil eder (Macqueen, 1968: 177). Bu takdirde Mira-Kuvaliya Ülkesi'nin sınırlarının, Murat Dağı'ndan Kula'ya kadar olan bölge olduğu düşünülebilir. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere bölgede sınırlar son derece değişken olabiliyordu. II.Murşili'nin gerçekleştirdiği batı seferi sonucunda Batı Anadolu da köklü değişimler yaşanmıştır. Bu döneme kadar Batı Anadolu'nun mutlak bir Hitit yönetimini kabul ettiği ifade edilemez. Ne var ki, II.Murşili'nin bölgeyi tahrip edip idaresi altına almasıyla birlikte Batı Anadolu da Hitit'in bir vasalı haline gelmiş ve ifade edilen sınırlarda değişmeler yaşanmıştır.

Mira kralları Kupanta-Kurunta ve halefi Muşhuiluvaş ile Hitit kralı II.Murşili arasında imzalanan bir antlaşma², batı seferi sonucunda Mira-Kuvaliya Ülkesi'nin sınırlarının yeniden çizildiğini kanıtlanmaktadır. Metinden elde edilen bilgilere göre

¹ Mira-Kuvaliya'nın Hatti ile Arzava arasındaki bölgeye yerleştirilmesinde de temel alınan bilgi II.Murşili'nin seferlerinde kullandığı yoldur. Murşili, Apaşa üzerine giderken önce Mira Ülkesi'ne uğramış ve ardından Arzava topraklarına girmiştir.

² KBo 18.15

Mira-Kuvaliya Ülkesi sınırları Maddunaššaš, Viyanavanda ve Aura¹ kentlerini kapsamakla birlikte, eskiden de sınır olarak kanul edilen Aštarpa ile Šiyanti Nehirleri arasında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak metinde isimleri verilen bu kent ve coğrafik yerlerin bugünkü karşılıklarının neresi olduğu konusunda bir görüş birliği yoktur (Bryce, 1974: 105). Tüm bu söylenenlerin aksine J.D. Hawkins ise Mira Ülkesi için farklı bir coğrafya önermiştir. Bu görüşe göre Mira Ülkesi, Geç Bronz Çağı'nda Menderes Nehirleri'nin bulunduğu alanı kontrol etmekteydi. Eskiçağ'ın Latmos Körfezi'nin (Bugünkü Bafa Gölü) güneyi boyunca bu ülkenin hâkimiyet alanı uzanmaktaydı (Hawkins1998: 2). Bozdağlar'ın (antik Tmolos) eteklerinde, Gediz ile Menderes vadilerini birbirine bağlayan bir geçit üzerinde yer alan Karabel kabartmasının okunması ve kral Tarkašnava'nın Mira Ülkesi içinde önemli bir şahsiyet olduğunun anlaşılması (Ünal, 2003: 22) güçlü bir şekilde Mira Ülkesi'nin coğrafyasını ispatlamakta ve diğer coğrafik tespitleri geçersiz kılmaktadır. Ancak önerilen bu coğrafik alan merkezi Arzava Devleti için önerilen bölge ile aynıdır. Bu takdirde her iki ülkenin sınırları çakışmış olur. Ayrıca Mira Ülkesi'nin sınırlarını belirten ve vesikalar aracılığıyla da doğruluğu teyit edilen Šiyanti ve Aštarpa nehirlerinin de İç Ege de değil de bu bölgede aranması gerekecektir.

Arzava Devletleri'nin bir diğer önemli figürü ise Šeha Nehri Ülkesi'dir. II.Muršili ve IV.Tuthalya'nın Batı Anadolu'ya gerçekleştirmiş oldukları seferlerin kaydedildiği vesikalarda bu devletten sıkça bahsedilir. Metinlerden Šeha Nehir Ülkesi ile merkezi Arzawa Devleti arasında güçlü bağların olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki bu devlet, batı seferleri sırasında merkezi Arzava Devleti'ni II.Muršili'ye karşı desteklemiştir. Bu nedenle her iki devlet arasında coğrafik bir yakınlığın da olduğu düşünülebilir. Šeha Nehir Ülkesi'nin coğrafyası ile ilgili, söz konusu metinlerden elde

¹ O. R. Gurney, Aura'nın Klasik Çağ'daki Amorium ile aynı yerleşim olduğunu ifade etmektedir. Eğer bu bilgi doğru kabul edilirse Mira'nın sınırlarını Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesine kadar yani kuzeye doğru genişletmek gerekecektir.

edilen en önemli ipucu ise II.Murşili'nin, Arzava'dan dönerken Şeha Nehir Ülkesi üzerinden geçerek Hitit ile Mira sınırında bir yerleşim olduğu düşünülen Aura kentine vardığını belirtmesidir (Macqueen, 1968: 171)

Şeha Nehir Ülkesi ile ilgili bazı antlaşma metinleri 1926 yılında J. Friedrich tarafından transkripsiyon ve çevirisi yapılarak yayınlanmıştır. Bu antlaşmalardan ilki II.Murşili ile Şeha Nehri Ülkesi kralı olan Manapa-Dattaş arasında gerçekleştirilmiştir.¹ Hem bu antlaşma metinlerinden hem de yapılan seferlerin güzergahlarından çıkarılan bir sonuç olarak Şeha Nehri Ülkesi'nin Apaşa ve Millawanda arasında olduğu anlaşılmaktadır (Macqueen, 1968: 171). Apaşa'nın Klasik Çağdaki Efes² ve Millawanda'nın da Miletos ile eşitlenebileceği düşünülürse Şeha Nehri Ülkesi bu iki yerleşimin arasındaki bölgeyi kapsamaktadır. Bu takdirde ülkenin sınırlarını Büyük Menderes Nehri'nin sularının üst kısmına (Heffner ve Bonner, 1930: 483-484) yerleştirilmek mantıklı olacaktır. Ancak peşin hüküm vermek hatalı olabilir. Çünkü Şeha Nehri Ülkesi'yle ilgili lokalizasyon hakkında, farklı alanların da akılda uyanmasını sağlayabilecek ipuçları mevcuttur. Örneğin Karabel Kaya Kabartması'ndan öğrenildiğine göre Şeha Nehri Ülkesi'ne gitmek için önce güneye sonrada kuzeye yönelmek gerekecektir.³ Ayrıca Viluşa Ülkesi'ne gitmek için ise Şeha Nehir Ülkesi'nden geçmek gerekmektedir. Bu takdirde Şeha Nehri Ülkesi'yle ilgili yeni bir coğrafik tespit yapmak gerekmektedir ki, en uygun yerin Gediz Nehri boyunca uzanan alan olduğu görülür (Hawkins, 1998: 23) Bu durumda Millawanda kentinin klasik çağdaki Miletos ile bir ilişkisi olmadığını söyleyerek, İzmir'in kuzeyinde yer alan bir

¹ KBo 19.70, 19.71,19.72, 22.34, 22.41, 50.35, 50.36, KUB 19.49, 19.50, 23.25, 26.36, 26.59, 31.83, 40.43, 40.39, 48.74,

² Apaşa'nın Efes olmayabileceği ve Klasik Çağ'da Habesus olarak adlandırılan ve bugün Kaş ile eşitlenen yer olduğu da iddia edilmiştir. Tabii ki bu takdirde Arzava Ülkesi'de Likya bölgesine kaydırılmaktadır. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bak. Jonh Garstang; Oliver Robert Gurney; (1952), **The Geography of the Hittite Empire**, The British Institute of Archeology at Ankara, London.

³ Bu kesin bir bilgi olmayıp yoruma dayanmaktadır. Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bak. J. David Hawkins; (1998) **Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel**, Anatolian Studies, Vol. 48, s. 1-31.

yerleşimle ilişkilendirmek gerekecektir. Bu görüşün doğru kabul edilebilmesi için ayrıca Arzava Ülkeleri'nin bir diğer üyesi olan Viluša'nın da bölgenin güneyine yerleştirilmesi gerekmektedir.

Viluša ile ilgili yapılan coğrafik tespit çalışmalarında iki fikir ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki bu ülke'nin Troya'nın batı sınırları ile Hatti Ülkesi'nin doğu sınırları arasında, Sakarya nehrinin orta ve aşağı havzalarında, (Garstang ve Gurney, 1959: 104) Arzava Ülkesi'nin kuzeyinde, Maša ve Karkiša'nın da (Balıkesir ve Bursa'nın bir kısmı) daha doğusunda, Eskişehir Ovası ile onun batısından itibaren Bursa'nın doğusunda kalan kesimlerde yer almakta (Ünal, 2003: 4) olduğu yönündedir.

Viluša Ülkesi'yle ilgili bir diğer coğrafik alan iddiası ise onun Troya ile eşitlenmek istenmesidir. Troya ile Wiluša'yı eşitleme yolundaki en önemli iddia Troya'nın Homer destanlarında geçen adı olan İlios'un arkaik formunun Wiluša'ya benzer olduğudur (Garstang ve Gurney, 1959: 104). Hititler'in bölge krallarıyla yaptıkları anlaşma metinleri ve Manappatarhunda mektupları,¹ Viluša'nın diğer Arzava Ülkeleri'nden daha uzak olduğunu² ve yukarıda da belirtildiği üzere özellikle Šeha Nehri Ülkesi'yle aynı sınırı paylaştığını ortaya koymaktadır (Hawkins, 1998: 23). Arzava Ülkeleri'nden batı ve güney yönlü daha uzak bir ülke olamayacağına göre Viluša, bölgenin ve hatta Aššuva'nın³ da kuzeyinde yer alıyor olmalıydı.

J. Friedrich tarafından transkripsiyon ve çevirisi yapılarak yayınlanmış olan ve yukarıda da ifade edilen birtakım Hitit antlaşma metinleri, Šeha Nehri Ülkesi gibi Viluša Ülkesi'nin de lokalizasyonuna yardımcı olabilecek bilgileri içermektedir. Bu antlaşmalardan birisi II.Muršili'nin oğlu Muvatalli ile Viluša kralı Alakšandu arasında imzalanmıştır. Metinde geçen Alakšandu ismi, bir Yunan ismi olan Alexandros ile eşitlenmek istenmiştir. Ne var ki bu konuda peşin hüküm vermek hatalı olabilir. Çünkü Alexandros isminin dahi Yunanca olduğu kesin değildir (Heffner ve Bonner, 1930: 483-484). Muvatalli'nin batı seferi sırasında imzalanmış

¹ KBo 19.79, KUB 19.5

² Viluša diğer Arzava Devletler'ine göre Hititler'e karşı daha sadık bir görünüm sergilemişlerdir. Buradan çıkarılabilecek bir yargı da Viluša ile Arzava Devletleri arasındaki bu düşünce ayrılığının coğrafik bir uzaklığa da işaret edebiliyor olabileceğidir.

³ Aššuva Ülkesi'nin de coğrafik tespiti kesin olarak mümkün olmamıştır. Batı Anadolu haritasında birçok farklı yere yerleştirilmek istenmiştir. Bu yerlerden birisi de Klasik Çağ'daki Aioller'in yerleşim alanı olan Symrna (İzmir) ile Troya arasındaki sahil bölgesidir.

olan söz konusu bu antlaşmada Hitit'in, muhtemelen Arzawa Ülkeleri'nin kuzeyinde bulunan Maşa Ülkesi'ne karşı (diğer devletlerin isimleri okunamamaktadır) harekete geçeceğinden bahsetmektedir (Singer, 1983: 206).

Kukkuniş, Hitit vesikalarında ismi geçen bir Viluša kralıdır. Bu kişi yukarıda ismi geçen bir diğer Viluša kralı olan Alakşanduş'un da halefidir. Kukkuniş'in Likya kökenli bir isim olduğundan yola çıkılarak bu devlet Güneybatı Anadolu'ya da yerleştirilmek istenmiştir (Albright, 1959: 34). Ancak çok fazla kabul gören bir görüş olmamıştır.

Viluša ister Troya olsun ister olmasın aranması gereken yer Güney Marmara Havzası olmalıdır. Hitit dönemindeki sırrı çözülemeyen bu bölge, her ne kadar Hitit Krallığı'nın ayrılmaz bir parçası olmasa da, M.Ö. II. binyılda Anadolu toplulukların, Egeli ve belki de Güneydoğu Avrupalı topluluklarla kültürel, ekonomik ve politik etkileşimlerini sağlayan önemli bir temas noktası haline gelmiştir. Bu durum, en iyi şekilde, muhtemelen Troya'nın surla çevrili en büyük şehri haline gelen Troya VI'da (M.Ö. 1700-1250) gözlenmektedir. Bu katman hangi kültüre aittir bilinmez (Yakar, 2000: 288) Ancak bu kadar büyük bir yerleşim alanının Hitit vesikalarında bahsinin geçmediğini düşünmek hatalı olabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunda coğrafik tanılama açısından en sorunlu bölge kuşkusuz Batı Anadolu'dur. Pek çok devletin varlık gösterdiği bu bölgede hangi devletin bölgenin neresinde yer aldığı sorusuna kesin olarak cevap vermek bugüne kadar mümkün olmamıştır. Ancak çağdaş Hitit toplumunun bırakmış olduğu vesikalar ışığında bazı yorumlara da ulaşılmıştır. Sonuçta eskiçağ tarihini kaleme alan bazı tarihçiler, bölgenin etkin güçlerinden Arzava ve onun etrafında toplanan Şeha Nehri Ülkesi, Mira-Kuvaliya ve Viluša'nın etki alanlarıyla ilgili bazı yargılara ulaşmışlardır. Ne var ki konu ile ilgili bir görüş birliğinin sağlanamamış olduğu unutulmamalıdır. Gelecekte bölgede ve bazı Hitit yerleşim alanlarında yapılacak yüzey ve kazı araştırmalarıyla birlikte elde edilecek yeni veriler daha kesin coğrafik tespitler yapılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALBRIGHT, W. Foxwell; (1959), **Dunand's New Byblos Volume: A Lycian at the Byblian Court**, Bulletin of the American Schools of Oriental Research, No. 155, ss. 31-34.
- BRYCE, Trevor. R.; (1974), **Some Geographical and Political Aspects of Mursilis' Arzawan Campaign**, Anatolian Studies, Vol. 24, ss. 103-116.
- EDWARD, F.; CAMPBELL, J. (1960), **The Amarna Letters and the Amarna Period**, The Biblical Archaeologist, Vol. 23, No. 1, ss. 1-12.
- GARSTANG, John; (1943), **Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map**, American Journal of Archaeology, Vol. 47, No. 1, ss. 35-62.
- GARSTANG, John.; GURNEY, Oliver Robert; (1959), **The Geography of the Hittite Empire**, The British Institute of Archeology at Ankara, London.
- GARSTANG, John; MAYER, L. Anton; (1925), **Kizzuwadna and Other Hittite States**, The Journal of Egyptian Archaeology, Vol. 11, No. 1/2, ss. 23-35.
- HAWKINS, J. David; (1998), **Tarkasnawa King og Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealing and Karabel**, Anatolian Studies, Vol. 48, ss. 1-31.
- HEFFNER, E. H.; BONNER, C. (1930), **Archaeological Discussions**, American Journal of Archaeology, Vol. 34, No. 4, ss. 480-510.
- MACQUEEN, J. G.; (1968), **Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C.**, Anatolian Studies, Vol. 18, ss. 169-185.
- MACQUEEN, J. G.; (2009), **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- MELLAART, James; (1968), **Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age**, Anatolian Studies, Vol. 18, ss. 187-202.
- MELLAART, James; (1958), **The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean**, American Journal of Archaeology, Vol. 62, No. 1, ss. 9-33.
- SAYCE, Archibald Henry; (1922), **SocietyThe Geographical Position of Arzawa**, *The Journal of Egyptian Archaeology*, Vol. 8, No. 3/4 , 233, 234.
- SINGER, Itamar; (1983), **Western Anatolia in the Thirteenth Century B.C. According to the Hittite Sources**, Anatolian Studies, Vol. 33, Special Number in Honour of the Seventy-Fifth Birthday of Dr. Richard Barnett, ss. 205-217.

-
- ÜNAL, Ahmet; (2003), **Hititler Devrinde Anadolu Kitap II**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
İstanbul
- YAKAR, Jak, (2000), Anadolu'nun Etnoarkeolojisi, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul.